

TARİH TETKİKLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF HISTORICAL STUDIES

Cilt/Vol.: 2-Sayı/Issue: 3
Haziran 2024/June 2024

Başvuru/Submitted: 16 Şubat 2024/20 February 2024
Kabul/accepted: 20 Mart 2024/20 March 2024

<https://tarihtetkikleri.com>

DOI Number: 10.5281/zenodo.10820919

Araştırma Makalesi

Altı ayda bir yayınlanan hakemli, tarih dergisi
A refereed history journal published every six months

Roger Bacon'un *Opus Maius* Adlı Eserinde Moğollar ve Egemenliklerindeki Ülkelere İlişkin Bilgilere Dair

Altay Tayfun ÖZCAN*

Münevver ADIGÜZEL**

Özet

Orta Çağ Avrupası'nın önemli bilim insanlarından Roger Bacon (1214–1292) tarafından 1260'lı yıllarda kaleme alınan *Opus Majus* (Büyük Çalışma) onun akademik hayatının en görkemli üretimidir. Dönemin papası IV. Clementis'e sunulmak üzere hazırlanan bu eserde Roger Bacon astronomiden matematiğe, kimyadan teoloji konularına varıncaya kadar pek çok alana hâkim bir kişi olduğunu gösteriyordu. Şüphesiz ki bu eseri ile, kendi zamanına olduğu kadar sonraki yıllardaki bilimsel çabalara da önemli bir katkı sundu. Eserin dikkat çekici özelliklerinden biri de Moğolistan'a kadar uzanan seyahatlere çıkan Plano Carpinili Johannes ve Rubruklu Willem'in eserlerine dayanarak şimdiye değin Avrupalı entelektüeller tarafından bilinmeyen pek çok diyarı ve orada yaşanan halklara dair verdiği güncel bilgilerden ileri gelir. Bu bilgiler, bir açıdan şimdiye kadar Asya'nın önemli bir kısmını sadece efsanevi bilgilerde geçtiği kadarıyla bilen, burada efsanevi canlıların yaşadıklarına inanan entelektüellerden biri olan Roger Bacon'un entelektüel değişimi üzerinden dönemindeki entelektüellerin zihni değişimini yansıtmaya açısından önemlidir.

Bu çalışmada Roger Bacon'un *Opus Maius* adlı eserinde Moğollar ve egemenlikleri altındaki ülkelere ilişkin verdiği bilgiler değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Moğollar, Roger Bacon, Kıpçaklar, Rusya

On the Information about the Mongols and the Countries Under Their Sovereignty in Roger Bacon's *Opus Maius*

Abstract

The *Opus Majus* (Great Work), written in the 1260s by Roger Bacon (1214-1292), one of the most important scientists of medieval Europe, is the most magnificent production of his academic life. In this work, which was prepared to be presented to Clementis IV, the pope of the period, Roger Bacon showed that he was a person who had a command of many fields from astronomy to mathematics, chemistry to theology. Undoubtedly, with this work, he made an important contribution not only to his own time but also to the scientific endeavours of the following years. One of the remarkable features

* Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı. Kütahya/Türkiye, e-posta: altayfun@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-6409-9711>

** Yüksek Lisans öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya/Türkiye, e-posta: munevveradiguzel7@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-1326-5801>

of the work is the up-to-date information on many lands and peoples hitherto unknown to European intellectuals, based on the works of Johannes of Plano Carpini and Willhem of Rubruk, who travelled as far as Mongolia. This information is important in the sense that it reflects the intellectual change of the intellectuals of his time through the intellectual change of Roger Bacon, who was one of the intellectuals who knew an important part of Asia only as far as it was mentioned in legendary information and believed that legendary creatures lived here.

This study analyses the information given by Roger Bacon in his *Opus Maius* about the Mongols and the countries under their sovereignty.

Keywords: Mongols, Roger Bacon, Kipchacks, Russia.

1236 senesinde başlayan Moğol seferinin İtil Bulgaryası, Rusya ve Deşt-i Kıpçak'ın ardından 1241'de beklenmedik şekilde Avrupa'ya yönelmesi¹, batı dünyasının gözlerini, daha önce ilgilenmedikleri Türkistan ve Moğolistan'a çekmelerine neden oldu. Plano Carpinili Johannes, Cremonalı Ascelinus, Longjumeaulu Andre, Rubruklu Willem gibi din adamlarının elçilik göreviyle Moğol egemenliğindeki topraklara gönderilmeleri İmparatorluk çatısı altında yaşayan halklara dair bilgilerin Avrupa'ya aktarılmasını beraberinde getirdi. Artık Avrupalı entelektüellerin önünde dünya, hurafelerle sınırlandırılmış bilgilerle değil, tecrübeye ve soruşturmaya dayalı bilgilerle aydınlanıyor, adeta dünyanın sınırları genişliyordu. Batı dünyasının doğuyu keşfi serüvenine entelektüel düzeyde çok sayıda insan katıldı. Parisli Matthew veya Beuvaisli Vincent gibi araştırmacılar, çeşitli seyahat raporları veya Moğol saldırısına uğrayan kimselerin deneyimlerine dayanarak Moğollara ilişkin bilgileri derledi veya değerlendirdiler. Esas itibari ile bu kimseler Moğol tarihinin ilk araştırmacıları oldular. Bu kimselerden biri de Paris'in önemli âlimlerinden Roger Bacon'du.

Roger Bacon, eğitim hayatının önemli bir kısmını, zamanın Avrupası'nın en önemli bilim kenti Paris'te geçirdi. Burada İslam bilginlerin çalışmalarıyla tanıştı ve bu, bilim hayatının gelişiminde önemli bir yer tuttu. Farabi, İbni Sina, Gazali, el- Harezmi gibi kimseler, Roger Bacon'un entelektüel dünyasında mühim şahsiyetler olarak kaldı ve 1292'deki ölümüne değin kaleme aldığı eserlerinde söz konusu Müslüman bilim insanlarından ve eserlerinden sıklıkla bahsetti. Onun bilime erişme heyecanı, öğrenme sürecinin içerisine filolojinin de dahil olmasını beraberinde getirdi. Arapça ve Aramice yanında Grekçe üzerine de çalıştı, hatta bu dilde bir gramer kitabı da hazırladı. Ancak bu bilgiye erişme isteği sadece matematik, tıp ve filoloji ile sınırlı değildi. Roger Bacon metafizikten, astronomiye, teorik coğrafyaya, felsefeye ve psikolojiye kadar pek çok konuda bilgi sahibi bir âlimdi. Tüm bu entelektüel birikimini en iyi yansıtan eser, 1266'da tamamladığı *Opus Maius* (Büyük Çalışma) adlı eseri idi. Burada yazar hayatının tüm bilimsel deneyimini bir arada toplamış ve kendisinden sonra gelen araştırmacılara önemli bir külliyat bırakmıştır. Matematikten astronomiye tıbbı varıncaya kadar çok sayıda bilimsel araştırma sahasına yetkinlikle değinen Roger Bacon'un ele aldığı konulardan birisi de coğrafyaydı.

Coğrafya ilmi, Roger Bacon'un entelektüel hayatının zirvesinde olduğu 1250'lerde dünyanın en hızlı gelişme gösteren alanlarının başında geliyordu. Moğol egemenliğindeki topraklara yapılan her bir seyahat beraberinde Avrupalıların zihin dünyasını sadece dünyanın sınırları açısından değil, aynı zamanda bu ülkelerde yaşayan insanlar ve kültürleri hakkında da değiştiriyordu. Roger Bacon, şüphesiz ki bu bilgileri edinen kimseler arasında şanslı bir kişiydi. Çünkü Paris'te bulunduğu sırada Fransa Kralı IX. Louis'nin emri ile Moğol topraklarına giden Rubruklu Willem ile birlikte bulunmuş

¹ Moğolların batı seferinin gelişimi ile ilgili olarak bk. A. Altay Tayfun Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri (1223-1341)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2022, s.97-152; A.T. Özcan, "Giriş", *Moğollar Avrupa'da*, hazırlayan, çeviren ve notlandıran Altay Tayfun Özcan, Kronik kitap, İstanbul 2020, s.6-24.

ve sadece eserini okumakla kalmamış bazı hususlarda ona danışmıştı da². Buna karşın Willem'in seyahatine dayanarak bilgi verirken bunlardan hangilerini doğrudan kendisinden işittiğine değinmez. Eserindeki bilgilere genel olarak bakıldığında sunduğu malumatın büyük oranda Willem'in seyahatnamesine dayandığı ve aralarındaki "müzakere"nin esere pek yansımadağı görülür. Ancak yine de aralarındaki temasların, aklına takılan kimi hususları tartışmaktan ibaret olduğunu söylemek mümkündür. Bu gerçek veya değil, ancak Willem'in seyahatnamesinin Roger Bacon'un Moğollara dair aktarımı üzerindeki baskınlığı, yer yer neredeyse aynı ifadelerin zikredilmesinde de görülebilir ki bu husus daha J. Charpentier'in bir çalışmasında da geniş çaplı ele alınmıştı³. Buna karşın diğer hususlarda Roger Bacon'un iyi bir özetçi olduğunu ve Willem'in eserinin genel bir özetini okurun karşısına koyduğunu ifade etmek gerekir.

Roger Bacon'un Moğol bahislerinin bir diğer kaynağı ise Plano Carpinili Johannes'ti. Bununla birlikte *Tatarların Yaşamı* başlığı ile andığı bu eseri ancak iki yerde zikreder. İfadeleri, bu kitabı gördüğünü açık bir şekilde göstermektedir. Nitekim bu eserde geçtiğinden bahsettiği bilgiler, Johannes'in eserinin günümüze ulaşan versiyonlarında bulunmaktadır. Ancak Roger Bacon, bu esere Rubruklu Willem'in eseri seviyesinde değer vermemiş ve sınırlı bir şekilde kullanmıştır. Nitekim iki din adamının seyahatnamelerinde yer alan kimi farklılıklarda Roger Bacon hiçbir zaman Plano Carpinili Johannes'in eserine şans tanımamış ve ona ancak Willem'in eserindeki bilgileri doğruladığı derecede yer vermiştir. Bu durum, Willem'i şahsen tanınmasının beraberinde getireceği bir "pozitif ayırım" ile ilgili olabileceği gibi Johannes'in eserinin eline çok geç bir tarihte ulaşması veya yeteri kadar inceleme fırsatı bulamaması ile de ilgili olabilir. Yoksa, Johannes'in aslında *Ystoria Mongalorum* (Moğolların Tarihi) başlıklı eseri, dönemin entelektüelleri arasında dikkat çekmiş bir eserd. Mesela Splitli Thomas'ın eserinde yer alan bazı bilgilerde Plano Carpinili rahibin eserinin tesirleri olduğu hissedilir⁴. XVI. yüzyılda Muenster isimli bir kişi tarafından yazılmış "*Omnium gentium mores*" isimli eserde Moğollara dair verilen bilgilerde de onun "*Historiya Mongolorum*"unun kesin hâkimiyeti bulunmaktadır⁵. Yine Beauvaisli Vincent'in 1253'te kaleme aldığı eserinde de Johannes'in seyahatnamesinin üstün bir konum elde ettiği görülür. Hatta burada Johannes'in eserinden alıntılar o kadar çoktur ki Orta Çağ'daki pek çok kişi öyle görünüyor ki eserin orijinalini görmek yerine Beauvaisli Vincent'in eserine başvurdular. Böylelikle de eserin Avrupa'daki dolaşımı kısıtlandı⁶. Bu türden örneklerin varlığı, zamanında Johannes'in eserinin rağbet gördüğüne işaret etmektedir. Buna karşın Roger Bacon'un eserinde Plano Carpinili rahibin eserinin gölgede kalması Paris'te Willem'in eserinin daha rağbet gören bir eser olması ve Roger Bacon ile Willem arasındaki kişisel temas ile ilgiliydi. Coğrafya sahasındaki tüm gelişmelere karşın kimi hususlarda Roger

² *Quem librum diligenter vidi et cum ejus auctore contuli* (söz konusu kitabı dikkatlice gördüm ve yazarı ile de müzakerede bulundum). Bk. *The Opus Maius of Roger Bacon*, ed. J. H. Bridges, Volume I, London 1897, s.305. İkili arasındaki temasa dair ayrıca bk. S.J. David, *Looking East and West: The Reception and Dissemination of the Topographia Hibernica and the Itinerarium ad Partes Orientales in England (1185-c. 1500)*, Unpublished PhD thesis, University of St. Andrews 2009, s.186, 189. Opus Maius'un İngilizce çevirisi için bk. *The Opus Majus of Roger Bacon*, A Translation by R.B. Burke, Oxford University Press, Oxford 1928. Rubruklu Willem'in eseri için bk. Fr. Guillelmus de Rubruc, "Itinerarium Willelmi de Rubruc", *Sinica Franciscana*, Vol. I (Itinera et Relationes Fratrum Minorum), Collegit, ad fidem codicum redegit et ad notavit P. Anastasius van den Wyngaert, Quaracchi-Firenze 1929, s.164-332; Willem van Ruysbroeck, *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk (1253-1255)*, Latince'den Çeviren Peter Jackson, Notlandıranlar Peter Jackson ve David Morgan, İngilizceden çeviren Zülal Kılıç, Selenge yay., İstanbul 2022.

³ J. Charpentier, "William of Rubruck and Roger Bacon", *Geografiska*, Vol.17, 1935, s. 255-267.

⁴ Söz konusu kayıtlar için bk. Splitli Toma, "Salona ve Split Piskoposlarının Tarihi", *Moğollar Avrupa'da*, hazırlayan, çeviren ve notlandıran Altay Tayfun Özcan, Kronik Kitap, İstanbul 2020, s.98, 112. Bu hususta şu değerlendirmeye de bk. J. R. Sweeney, "Thomas of Spalato and the Mongols: A Thirteenth Century Dalmatian View of Mongol Customs", *Florilegium*, Vol.4/1982, s. 160.

⁵ M. T. Hodgen, "Sebastian Muenster (1489-1552): A Sixteenth Century Ethnographer", *Osiris*, Vol.11, 1954, s. 528; C. van Duzer, "A Northern Refuge of the Monstrous Races: Asia on Waldseemüller's 1516 Carta Marina", *Imago Mundi*, Vol. 62/ 2, 2010, s.224.

⁶ Altay Tayfun Özcan, "Giriş", Plano Carpinili Johannes, *Tatarlar Olarak Andığımız Moğolların Tarihi, Bir Papalık Elçisinin Moğolistan Seyahati ve Gözlemleri 1245-1247*, Latince Aslından Çeviren ve Notlandıran Altay Tayfun Özcan, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2022, s.XXXV-XXXVI.

Bacon'un eski coğrafya bilgilerini tamamıyla bir kenara kaldırmadığı da bir gerçek. Mesela İtil Irmağı boylarındaki Mordvin boylarındaki halklara temas ederken değindiği *Arumphea* halkı⁷, Rubruklu Willem'in bu bölgedeki Mordvin halklarına ilişkin kayıtlarından değil, Pliny'nin coğrafyasına dayalı olarak eserinde yerini almıştır⁸.

Roger Bacon'un Moğollara ilişkin anlatısında onlar için kullanılan tabir Tatar'dır. Buna karşın gerçekte Moğol millet adını taşıdıklarını biliyordu. Roger Bacon'a göre, bu yanlış adlandırmanın yaygınlaşması, Moğolların eski müttefikleri Tatarları Moğol seferlerinde öncü olarak kullanması ile ilgiliydi. Eserinde bu adın yaygınlaşmasını ve gerçek durumu şu sözlerle dile getirir:

“Cengiz Han (bundan sonra) Tatarları her yere savaşmaya gönderdi. Sürekli devam eden mücadelelerden ötürü neredeyse yok olup giden Tatarların şöhreti bundan ileri gelmektedir. Bu sebeple güç ve idare süren bu halkı Tatarlar olarak anıyorsak da aslında imparatorları ve beyleri Moğol milletindedir. Onlar asla Tatar olarak anılmak istemez, Moğol olarak (anılmak isterler). Çünkü onların ilk hükümdarları, yani Cengiz Han Moğol milletindedir”⁹.

Ancak Roger Bacon'a göre Moğollar başlangıçta ahmak bir halktı. Aynı zamanda da yoksul ve herhangi bir kanuna sahip değillerdi. Ancak yükselişleri tamamen ilahi yardım sayesinde şimdiki konumlarına yükselmişlerdi¹⁰. Elbette bu, bölgedeki değişimlerle de yakından ilişkiliydi.

Roger Bacon, Moğol geçmişini tam olarak Rubruklu Willem'in eserinde aktarıldığı şekilde özetler. Ona göre Nayman topraklarında Rahip Johannes adında Hıristiyan bir hükümdar vardı ve onun topraklarının üç günlük uzaklıktaki doğusundaki çayırıklarda da kardeşi Unc bulunuyordu. Unc'un ve halkının yaşadıkları bölgenin on iki günlük uzaklığında ise Moğolların yaşadıkları topraklar uzanıyor, doğu sınırlarında da Tatarlar bulunuyordu. Burasını Roger Bacon *Oznam Kerule* olarak anmaktadır ki öyle görünüyor ki Onan ve Kerülen ırmaklarını ifade etmektedir. Roger'in aktarımına göre bu siyasi vaziyet Rahip Johannes'in ölümü ve yerine Unc'un geçişi ile bir anda değişti. Unc, bundan sonra hayvanlarını Moğol çayırlarına gönderdiyse de Moğollar arasında demircilik mesleği ile uğraşan Cengiz onun hayvanlarını çaldı. Bunu, Unc'un Moğollara saldırmak üzere sınırlarına doğru yürümesi, Cengiz'in ise Tatarlarla ittifak kurarak saldırıya karşı direnişe geçmesi takip etti. Unc'u yenmesi ile de Cengiz Han olarak anılmaya başlandı. Haleflerinin de devam ettireceği şekilde Karakorum'u merkez olarak belirledi ve bundan sonra çevre ülkeleri yavaş yavaş ele geçirmeye başladı ve sonrasında büyük bir güce dönüştü¹¹. Bu gücü bir yerde Moğolları “*dünyayı ayaklarının altına alan ırk*”¹² olarak tanımlayarak tasvir eder. Ve aynı zamanda amaçları dünyanın tamamını ele geçirerek tek hâkim olmaktı¹³. Ancak yine de ona göre Avrupalılar şanslılardı. Çünkü aralarında bazı uyumsuzluklar vardı ve bu onların dünyanın daha başka bölgelerini ele geçirmelerini engellemişti¹⁴.

Roger Bacon, Moğolların çok geniş bir toprak parçası üzerinde egemenlik kurduklarını biliyordu. Kabataslak bir şekilde bu egemenlik alanını şu sözlerle tasvir eder:

“Tatarlar ise Tuna'dan itibaren Alan veya Kumanların topraklarına ve bunun da ötesinde doğunun çok uzağındaki yerlere kadar yurt tutmuşlardır. Kuzeyden güneye uzanan komşuları olan diğer halklara da büyük oranda diz çöktürmüşlerdir. Buna mukabil, dağlık alanlarda ve güvenli yerlerde yaşayan bazı halklar, mücadele edemedikleri için, sınırlarında olsalar da boyun eğdirememişlerdir”¹⁵.

⁷ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.361.

⁸ R. Gagne, *Cosmography and the Idea of Hyperborea in Ancient Greece*, Cambridge University Press, Cambridge 2021, s.407.

⁹ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.369.

¹⁰ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.369, 370.

¹¹ Roger'in Moğol tarihi anlatısı için bk. *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.367-370.

¹² *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.367.

¹³ *The Opus Maius of Roger Bacon*, ed. J. H. Bridges, Volume II, London 1897, s. 368.

¹⁴ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.370.

¹⁵ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.360.

Yine de bu haliyle bile çok geniş sınırlar ve bunun üzerinde yaşayan halklar Moğollara tabilerdi. Putatapar olarak adlandırdığı halklar olarak Kumanları¹⁶, Moxelleri¹⁷, Tangutları¹⁸, Uygurları¹⁹; Müslüman olarak Meduimleri²⁰, Bulgarları²¹, Türkiye Selçuklularını²²; Hıristiyan olarak Rusları²³, Tuna Bulgarları²⁴, Vlahları²⁵, Kilikya Ermeni Krallığını²⁶, Antakya Haçlı Prinkepsliğini²⁷ Moğol egemenliği altındaki halklar ve devletler olarak zikreder. Diğer taraftan doğrudan ifade etmese de Korelileri, Tibetlileri ve Çinlileri de egemenlikleri altında tutuyorlardı²⁸. Sadece dağlık bölgeler ve Mısır ile Afrika Moğol egemenliğinden kurtulabilmiştir²⁹. Bu şekilde Moğollar Asya'da Hindistan sınırlarına, Balkanlarda Constantinopolis sınırlarına kadar egemen durumdalardı³⁰.

Roger Bacon, Moğolların konar göçer yaşam tarzlarını da çok iyi anlamıştır. Willem'in, Batu'nun göçüne dair verdiği bilgileri kullanan yazar İtil Irmağı boylarının kuzeyi ile güneyi arasındaki göçü ve buna bağlı olarak kendisini gösteren yaşamı şu sözlerle tasvir eder:

“Birkaçı müstesna ne bir yerleşim birimi ne de bir kaleye sahip olmaksızın çadırları altında yaşadılar. Efendilerinden biri ordusu ve sürüsüyle birlikte iki ırmak arasında gidip gelir. Mesela biri Tuna ile Don arasında, diğeri ise Don ile İtil arasında (gidip gelirler). Böylelikle doğuya doğru çayır ve su arasında daima ayrılmış hâlde bulunurlar. Ocak ayında ırmakların yukarılarına doğru kuzey bölgelere ilerlemeye başlarlar, ta ki Ağustos'a kadar. Ardından da kuzeydeki kış soğğundan ötürü güneye doğru dönüşe geçerler. Cassariae bölgesindeki Etil'den kuzey yönü Tatarların at binişlerine göre bir ay üç hafta sürer”³¹.

Roger Bacon, Moğol hükümdarlarının göçünden bir kere de Çin sınırlarındaki yaylak-kışlak değişimi için bahseder:

“Bu ülke ve çevresi ile birlikte Tatar İmparatorunun hususi bölgesidir. Hanesi ile birlikte her zaman burada gezer durur. Yazları soğuk bölgelere, kışları da sıcak bölgelere gider gelir”³².

Ancak Moğolların gelenek ve göreneklerine pek temas etmez. Sadece yemek alışkanlıklarının temiz olmamalarını ifade ederek pis bir halk olduklarına değinir³³. Bununla birlikte Moğolların dini ile daha çok meşgul olmuştur. Roger Bacon, Moğolların tek bir tanrıya tapındıklarını ifade etse de onların bazı hususlarda putatapar adetler olarak adlandırdığı geleneklerinin olduğunu ifade eder. Bunlar eşiğe basılmasını yasaklayarak buna uymayanları cezalandırmaları ikincisi ise hediyeleri ve kişileri arındırmak için ateş arasından geçirmeleridir³⁴. Bununla birlikte Roger, Moğollar arasında Müslümanlığa ve Hıristiyanlığa geçen kimselerin varlığından da bahseder³⁵. Aynı zamanda hanedan içerisinde de Hıristiyanlığa sempati ile bakıldığından ve aile içerisinde gençlerin incil eğitiminden

¹⁶ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.360.

¹⁷ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.361.

¹⁸ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.370.

¹⁹ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.373-374.

²⁰ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.361.

²¹ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.366, 370.

²² *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.370.

²³ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.360, 370.

²⁴ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.370.

²⁵ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.370.

²⁶ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.370.

²⁷ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.370.

²⁸ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.371.

²⁹ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.370.

³⁰ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.370.

³¹ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.360.

³² *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.367.

³³ *The Opus Maius of Roger Bacon*, II, s.369.

³⁴ *The Opus Maius of Roger Bacon*, II, s. 370, 385, 388.

³⁵ *The Opus Maius of Roger Bacon*, II, s. 383.

geçirildikleri gibi hastalıklarda da Hıristiyan din adamlarına başvurulduğundan bahseder³⁶. Ne yazık ki Roger Bacon, Hıristiyanlık ile Moğollar arasındaki geçmiş ilişkileri yeteri seviyede değerlendirememiştir. Öyle görünüyor ki bir şekilde Papaz Johannes'in kardeşi Unc'un kızı ile Cengiz ailesi arasındaki ilişkinin varlığına yönelik yaptığı bir gönderme üzerinden bu ilişkiyi kurmaya çalışmıştı. Moğollar arasındaki Hıristiyanlığın tarihi köklerinin keşfedilmesi için neredeyse altı yüz yılın geçmesi gerekecekti³⁷.

Roger Bacon, Moğolların yıkıcı bir geçmişe sahip olduklarını özellikle vurgular. Yerleştikleri toprakları bir zamanlar sahiplerini yok ederek ele geçirmişlerdi. Kırım'ın kuzeyinden bahsederken bu bölgenin eski sahiplerinin akıbetini şu sözlerle aktarır:

“Bu bölgede bir zamanlar tamamen Kıpçak olarak anılan Kumanlar bulunuyordu, ancak Tatarlar onları tamamen yok ettiler ve Macaristan Krallığı'na kaçan bir kısım hariç katlettiler”³⁸.

Yine Roger Moğollar tarafından yok edilen halklar arasında Kanglıları³⁹ ve Harezmlileri⁴⁰ de zikreder. Yine Moğol egemenliği altındaki halklar olarak Arumphea⁴¹, Moxel⁴², Meduim⁴³, Bulgar⁴⁴, Başkırt⁴⁵, Valaçları⁴⁶ zikreder. Ermenistan'daki Moğol yıkımını ise daha çok Nahçıvan'ın yıkımı ile göstermeye çalışır:

“Bu dağların (=Ağrı ve Toros dağları) civarında Tatarların yok etmesinden önce çok büyük olan bir kent vardı. Nitekim burada Ermenilerin sekiz yüz kilisesi bulunuyordu. Willem'in döneminde, buradan geçtiği sırada iki küçük kilise hariç hiçbirisi kalmamıştı”⁴⁷.

Roger, Moğolların, egemenlikleri altına aldıkları bazı halkları askeri hizmetleri altına aldıklarını ve uzak bölgelere kadar götürdüklerini de biliyordu. Nitekim *Moxel* adıyla andığı bir halkın Polonya'ya kadar sevk edildiğini duymuştu⁴⁸.

Roger Bacon bu türden bilgiler verirken bir yandan da Avrupa'daki kimi halkların Asya geçmişlerine vurgu yapıp onların akrabalarının hala orada olduklarına da değinmeyi ihmal etmez. Tuna havzasında yaşayan Bulgarların oraya İtil Irmağı'nın üst kesimlerinde yaşayan Büyük Bulgaristan'dan geldiklerini ve hala ikisinin de aynı dili konuştuklarından bahsederken benzer geçmiş ilişkisini Macarlarla Başkırtlar arasında da kurar⁴⁹.

Fransiskan alim için Moğollar sadece gününün bir meselesi değildi elbette. Aynı zamanda onları, diğer bazı din adamlarının düşman algısı üzerinden yaptıkları gibi, çevresine ahlaki bir ders

³⁶ *The Opus Maius of Roger Bacon*, II, s. 389.

³⁷ Nitekim Gustav J. Ramstedt zamanında bulunan Kırgızlar tarafından taşla işlenen *Süüji taşı* adı verilen bir yazıt, bölge ile Hıristiyanlık arasındaki bağın 780'lere kadar geriye gittiğini göstermektedir ve bu ilişki takip eden yıllarda daha da derinleşerek belirli oranda kitlesel bir hâl de aldı. Kereyitlerin üst sınıfı Hıristiyanlığı benimsedikleri gibi daha başka boyların aristokrasisi arasında da bu din yayılmıştı. Dolayısıyla Avrupalılar Moğolları tanıdıkça Rahip Johannes'i sadece uzaklardan gelen bir duyum olarak değil, Moğollar ile doğrudan temas kurduklarında da keşfetmeye başladılar. Rahip Johannes ve Rahip David mitleri ve bunun Moğollarla ilişkisi hakkında bk. J. Richard, “L'extreme Orient legendaire au Moyen Age: Roi David et Pretre Jean”, *Annales d'Ethiopie*, Vol.2, 1957, s.232, 234-236; P. Jackson, *The Mongols and the West*, Pearson-Longman Press, Harlow 2005, s.20, 21; D. Morgan, *The Mongols*, Blackwell Publ., Oxford 2007, s.178. *Süüji taşı* ile ilgili olarak bk. G.J. Ramstedt, *Doğuya Seyahat (1898-1912)*, Çeviren ve Hazırlayan, S.M. Arçın, Kitabevi yay., İstanbul 2021, s.85.

³⁸ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.305. Ayrıca a.e., s.360, 366.

³⁹ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.366.

⁴⁰ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.361.

⁴¹ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.361.

⁴² *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.361.

⁴³ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.361.

⁴⁴ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.366.

⁴⁵ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.367.

⁴⁶ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.367.

⁴⁷ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.363.

⁴⁸ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.361.

⁴⁹ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.366-367.

olarak vermek veya idarecilere örnek bir idare modeli sunmak için de kullandığı görülmektedir. Bilhassa Moğolların astronomiye merakına ilişkin sunduğu anlatı, gerçek bir durumdan çok astronomi çalışmalarının idareciler tarafından desteklenmesini sağlamak üzere kurgulanmıştır. Roger Bacon, aslında Rubruklu Willem'in, Moğol Büyük Hanı Mönğke'nin baktığı fala dair anlatısını kendisine göre astronomi çalışması ile ilişkilendirmiş ve ardından da Moğolların bu bilimde ne kadar ileri gittiklerini, 1243'te Türkiye Selçuklularına karşı kazandıkları zaferlerin de astronomi de dahil bilimsel çalışmaların desteklemesiyle ilgili olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Tatarlar astronominin her bir konusunda, gelecek vizyonunda ve bilimsel çalışmalarda ilerleme kaydetmişlerdir. Her ne kadar halklar arasında küçük ve zayıf insanlar olsalar da, kendilerini ayakta tutacak kadar bile yiyip içmeseler de, ayakta durmada hiçbir şekilde güçlü olmasalar da, daha önce de ifade edildiği gibi zırhsız ve kaçakları önlerinde sürükleyebilecek korkuyu yaymada oklarından başka bir şeyleri yokken, savaşta asla saf saf dizilmiş birlikler halinde yakın temasta mücadele etmezken Hıristiyan topraklarının iki köşesi, Mısır ve Afrika'ya erişememeleri bir tarafa bir başından öbür başına kuzeyden doğuya ve doğudan da güneye dünyanın soluğunu kesmeleri bunun açık bir delilidir. Eğer Tanrı onlara engel olmasaydı ve aralarında tekrar eden uyumsuzluk tohumlarına izin vermeseydi tüm dünyayı ele geçirebilirlerdi. Dünyayı ayaklarının altına almaları, bilimsel çalışmalarda gösterdikleri büyük ilerlemeye bağlıdır. Bahsedilen kardeşin (=Willem) Tatarların gelenekleri ile ilgili olarak efendimiz krala gönderdiği kitapta bahsettiği üzere 14.000 Tatar, piyadesiz 200.000 atlı askere sahip olan Türkiye Sultanı'nı yenilgiye uğratmıştır. Bu, askeri bir güçle başarılmamıştır. Aşikârdır ki bu, her konuda hükümdarları ve komutanları tarafından icra edilen bilimsel çalışmalar ve astronomi yetenekleri yoluyla gerçekleştirilmiştir”⁵⁰.

Roger Bacon, astronominin bizzat Moğol İmparatorluğu'nun üst yönetimi tarafından desteklendiğini Mönğke'ye attığı sözlerle de destekler ve ardından ülkelerinde bu tür bilimsel çalışmaların teşvik edilmesi durumunda Moğolların da kendisini daha ciddiye alabileceğini şu sözlerle gösterir:

“Tatarların, astronomide diğerlerinden çok önde olduğu sabittir. Her ne kadar diğer topluluklar astronomide bilgi sahibi iseler de devleti idare eden yöneticiler onlar haricinde idare sürmez. Bizdeki piskopos düzeyindeki kimseler Tatarlar arasında astronomdur. 1253'te Tatarların İmparatoru olan Mönğke Han⁵¹, Fransa Kralı Louis Fransisken tarikatından kardeş Willem'i gönderdiğinde, huzurunda toplanmış olan Hıristiyanlara, kardeş de burada bulunuyorken şöyle demişti: “Kendi din adamlarımız sayesinde Tanrı'nın kanununa sahibiz ve her şeyi onların dedikleri şekilde yapıyoruz. Siz Hıristiyanlar da peygamberler aracılığıyla kanuna sahiptiniz, ancak onların dedikleri şekilde davranmıyorsunuz”. İşte bunu söyledi, çünkü doğuda, İsa'nın kanununu iyi bir şekilde takip edip de yaşamayan Nasturiler ile diğer başkaları gibi kötü Hıristiyanlar bulunuyor. Bu kardeş (=Willem) efendimiz krala, gökyüzü hakkında birazcık bilgi sahibi olsa onlar arasında daha iyi karşılanacağını, ancak astronominin sınırlarını bilmediği için aşağı görüldüğü yazdı”⁵².

Opus Maius'da Moğollara dair bilgileri genel olarak değerlendirdiğimizde Roger Bacon'un anlatısını sağlam bir pozitivist anlayışla kaleme aldığını, efsanevî bilgileri tekrar edip popüler bir yazar üslubu ortaya koymak yerine, yaşadığı dönemdeki en son bilgilere göre metnini şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Hemen hemen aynı yıllarda İngiltere'de St. Alban Kilisesi'nde Parisli Matthew tarafından kaleme alınan *Chronica Maiora* (Büyük Yıllık) başlıklı eserde Moğollarla ilgili bilgilerde bile çoğu dedikodunun tekrar edilmiş olmasına bakıldığında Roger Bacon'un çok daha gerçekçi bir bakış açısı ortaya koyduğunu söylemek gerekiyor. Mesela adı geçen eserde Moğolların insan yediklerine ilişkin bilgiler verilirken⁵³ Roger'in eserinde bunun gibi detaylar bulunmaz. Aynı zamanda, Moğolların Avrupa'yı istila etmelerinin üzerinden çok da uzun bir zaman geçmemesine karşın Roger Bacon'un, metnini onları saf birer düşman olarak takdim etmeye çalışmayan bir metin

⁵⁰ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.400.

⁵¹ Metinde *Mangu Cham*.

⁵² *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.399-400.

⁵³ Altay Tayfun Özcan, “Chronica Maiora'da Moğollara Dair Kayıtlar”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. XVI/2013, s. 47.

ortaya koyması da takdire şayandır. Bu husus, Moğol egemenliğinde yaşayan halklara ilişkin kayıtlarındaki hissiyatı için de geçerlidir. Onlara düşmanca değil, merak duygusuyla yaklaşan bir kişi olarak Roger Bacon, her ne kadar toplumları dini durumlarına göre sınıflayan bir kişi olsa da kimi hususlarda dini erdemlerini övmeye geri de durmaz. Mesela Moğolların ve Uygurların tek tanrı inançlarına yönelik bilgileri dikkatle değerlendirilmelidir. Bu, ötekine nefret duymayan, ondan tiksindirmeyen bir entelektüel kişiliği önümüze çıkarıyor. Paris ile Karakorum arasında, o günlerde erişilmez gibi görünen mesafenin akademik gayretlerle ve insani özelliklerle kısılabildiğini göstermesi açısından bunların değerini takdir etmeliyiz. Elbette bu, Roger Bacon'un, Parisli Matthew ile karşılaştırıldığında Moğol bahislerini 1241'in gölgesinde değil, yeni gelişmelerin ışığında kaleme almasıyla yakından ilgilidir. Aynı zamanda Roger Bacon, bizzat Moğollar arasında bulunan Rubruklu Willem'in eserini okumuş ve kendisinin bilgilerine de doğrudan başvurmuştu. Dolayısıyla bu İngiliz aliminin, Moğollara yönelik seyahatler arttıkça Avrupalı entelektüellerin gerçekle buluştukları anın hemen başlarında yaşayan bir kişi olup, döneminin değişimini yansıttığını söyleyebiliriz.

EKLER:**Ek-1:****Metin**

(...) *Cassaria* bölgesinin⁵⁴ kuzeyinde ıssız bir bölge vardır ve doğuda Don Irmağı'ndan⁵⁵ ve batıda Tuna'ya kadar bir alana kadar devam edip Aurelia ile Paris arasındaki kadar bir mesafeyi bir günde alabilecek Tatarların sürdükleri şekilde atla hızla gidildiği takdirde iki aylık yolculuk süresince uzanır. Aslında bu alan normal şartlar altında diğer insanlar için yaklaşık dört aylık bir at yolculuğu süresindedir. Bu bölgede bir zamanlar tamamen Kıpçak olarak anılan Kumanlar bulunuyordu, ancak Tatarlar onları tamamen yok ettiler ve Macaristan Krallığı'na kaçan bir kısım hariç katlettiler. Onlar, Macar Krallığı'na tâbi durumdadırlar ve Tötonlar onlara Valana; Plinio ve İsidoro ile diğer batılılar ise Alania derler. Bu bölge batıda Tuna, Polonya ve Macaristan'ı içerir⁵⁶.

Bu halkların ibadetleri muhtelifdir. Nitekim Prusyalılar, Kurlandlılar, Livonyalılar, Estonyalılar, Semigalilliler ve Leucoviler pagandır. Alanlar yokturlar, zira Tatarlar onların topraklarını istila etmişlerdir. Kumanlar da Macaristan'a kadar kaçmışlardır. Kumanlar da pagandırlar ve Alanlar da aynı şekildeydiler, ancak yok edilmişlerdir⁵⁷. Ruslar Hıristiyandır ve Greklerin ibadetlerine sahip olan ayrılıkçılardır. Buna mukabil Grek dilini değil, bunun yerine pek çok bölgede geçerli olan dillerden biri olan Slav dilini kullanırlar. Nitekim, Rusya, Polonya ve Bohemya ile diğer pek çok millet (bu dile) sahiptir. Tatarlar ise Tuna'dan itibaren Alan veya Kumanların topraklarına ve bunun da ötesinde doğunun çok uzağındaki yerlere kadar yurt tutmuşlardır. Kuzeyden güneye uzanan komşuları olan diğer halklara da büyük oranda diz çöktürmüşlerdir. Buna mukabil, dağlık alanlarda ve güvenli yerlerde yaşayan bazı halklar, mücadele edemedikleri için, sınırlarında olsalar da boyun eğdirememişlerdir⁵⁸.

Bu topraklarda (=Karadeniz'in kuzeyindeki sahada) bir zamanlar Kumanlar yurt tutmuşlardı. Ancak Tatarlar onların hepsini daha önce de ifade edildiği şekilde Don Irmağı'ndan Tuna Irmağı'na kadar olan bölgede ezip geçtiler. Tatarlar sınırsız bir sürü sahibi oldular ve birkaçı müstesna ne bir yerleşim birimi ne de bir kaleye sahip olup çadırları altında yaşadılar. Efendilerinden her biri ordusu ve sürüsüyle birlikte iki ırmak arasında gidip gelir. Mesela biri Tuna ile Don arasında, diğeri ise Don ile İtil⁵⁹ arasında (gidip gelirler). Böylelikle doğuya doğru çayır ve su arasında daima ayrılmış hâlde bulunurlar. Ocak ayında ırmakların yukarılarına doğru kuzey bölgelere ilerlemeye başlarlar, ta ki Ağustos'a kadar. Ardından da kuzeydeki kış soğuğundan ötürü güneye doğru dönüğe geçerler. Cassariae bölgesindeki Etil'den kuzey yönü Tatarların at binişlerine göre bir ay üç hafta sürer.

Don ile İtil arasındaki Tatar topraklarında kuzeye doğru bazı halklar yaşar. Bu halklardan ilki Ripheos dağları civarındaki Arumphea halkıdır ki bütün yönleriyle Hyperboreilere benzerler. Bu iki

⁵⁴ Roger Bacon'un kastettiği bölge Kırım'ın güney sahilleriydi. Burası ilerleyen tarihlerde ayrıca *Gazarie* adı ile de kaynaklarda ve haritalarda kendisine yer bulacaktır. Bu hususta bk. M. Balard, "The Greeks of Crimea under Genoese Rule in the XIVth and XVth Centuries", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.49/1995, s.25, 27, 31.

⁵⁵ Metinde *flumine Tanai*.

⁵⁶ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.358.

⁵⁷ Roger Bacon'un anlattığı parçalı gibi görünse de aslında Kumanlarla Alanları birbirleri ile aynı gördüğü için anlattığı aslında tek bir parça hâlinde tutarlıdır.

⁵⁸ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.360.

⁵⁹ Metinde *Ethilia*

halk da kuzey kutbu yakınlarında yaşar. Ancak kuzeyin berisindeki, Don'un ötesindeki ilk halk Moxel olarak anılıp Tatarlara tâbidir. Onlar hiçbir kanuna sahip olmayan su katılmadık pagandırlar ve kentleri de yoktur. Bunun yerine ormanlık alanlardaki kulübelerde yaşarlar. Onların efendileri ve nüfuslarının önemli bir kısmı Polonyalılar, Almanlar ve Bohemyalılar tarafından Polonya'da katledildiler. Nitekim Tatarlar onları Polonyalılarla savaşa sürdüler. Bunların çoğu, Tatarlara hizmet görmekten kendilerini azade kılacaklarını şimdiye değin ümit ederek Almanların ve Polonyalıların gayretini desteklemektedirler. Eğer bir tüccar onlara gelirse, misafir olduğu ilk evin sahibi kimse orada kalmak istediği süre boyunca ihtiyaçlarını karşılar. Bu durum, o bölgelerde bir adettir. Buradan sonra doğuda, Tatarlara tâbi durumda olan Meduim olarak anılan halk yaşar. Ancak bu halk Sarasindir ve Muhammedî kanunlara bağlıdırlar. Onların topraklarından sonra, daha önce bahsedilen İtil Irmağı gelir ki bu ırmak, daha sonra hakkında bilgi verilecek olan Büyük Bulgaristan'dan doğar.

Tatarların topraklarının güneyinde, Pontus Denizi'nin üzerinde Hiberliler ve Gürcüler vardır. Gürcistan'da Tiflis olarak anılan büyük bir kent vardır ve burada duacı kardeşlerin (=dominikenlerin) evleri bulunur. Doğuya doğru ötede Tatarlar tarafından yok edilmiş Harezmlilerin toprakları vardır. Çok eski dönemlerde burada Plinius ve astronom Ethicus'un ifade ettikleri kadarıyla Amazonlar yaşarlardı. (...)⁶⁰.

Bu dağların (=Ağrı ve Toros dağları) civarında Tatarların yok etmesinden önce çok büyük olan bir kent vardı. Nitekim burada Ermenilerin sekiz yüz kilisesi bulunuyordu. Willem'in döneminde, buradan geçtiği sırada iki küçük kilise hariç hiçbirisi kalmamıştı. Buranın yakınlarında Aziz Bartholomaeus ve Aziz Judas ile Thaddaeus şehit edilmişlerdi. Burada iki kehanet ortaya atılmıştır. Bunlardan ilki şehit Aziz Methodius'a aittir ki Sarasinlerle ilgili olarak gerçeğe dönüşen kehaneti İsmaililerle ilgilidir. Bir diğeri de Tatarlar ve yıkımları hakkında kehanette bulunan Akaton olarak anılan kişiye ait bir kehanettir. Demiştir ki,

"Kuzeyden doğudaki tüm halkları kendisine boyun eğdirecek okçu bir halk gelecek ve batı krallığına, yani Constantinopolis'e gelecek, batıdaki prenslikler de yok edilecek. Ardından da tüm halklar İsa'nın inancına geçecekler ve her tarafta huzur hüküm sürecek. Öyle ki canlılar ölümlere diyecekler ki, şimdiye dek yaşamadığımız için sizlere ne yazık. Hıristiyan bir imparator tahtını İran'daki Taurino'ya yerleştirecek".

İşte Ermeniler bu şekilde bir kehanete veya bir öngörüye sahiptirler. Bahsi geçen kent şimdi Naxuam⁶¹ olarak anılmaktadır. Burası bir zamanlar krallığın merkezi olup Ermenistan'ın kuzey hudutlarına doğru bulunuyordu. Nitekim Aziz Clementis bayramında kardeş Willem kuzey hududunun sınırlarındaki Aras'ın yakınlarına ilerlemiş, Natalis bayramında da bu kente ulaşım Epifani'nin sekizinci gününde ayrılarak Aras üzerinden Büyük Perhizin ikinci pazarında bunun kaynağına kadar erişmiştir. Görüldüğü üzere bu kentten ötesine Ermenistan'ın güneyinden kuzeyine oldukça uzak bir mesafe vardır⁶².

Kafkasya'nın kapısında doğuya ve kuzeye doğru uzanan Hazar Denizi başlar. Bu deniz, asla Karadeniz'den daha küçük değildir ve Plinius'un dediği gibi etrafı dört aylık bir sürede kat edilecek kadar geniştir. Willem kardeş, Fransa'nın şimdiki kralı olan efendimize rapor ettiği üzere, Tatarların İmparatorundan dönerken (bu denizin) batı kesimlerini dolaşmış ve ilerlerken kuzey kesimlerinde de yol katetmiştir. Kuzey taraflarında Tatarların yaşadıkları bozkır göz alabildiğine uzanır. Bunun da ötesinde, Okyanus'a ulaşınca dek pek çok bölge vardır. Bundan ötürü, söz konusu denizin, Okyanus'un pek çok yazarın yazdığı gibi bir körfezi olması mümkün değildir. Bu dönemin tecrübeleri gerek Willem kardeş ve gerekse diğer güvenilir insanların öğrettikleri, Hazar veya Hyrcanium denizinin bir deniz tarafından değil, çok sayıda ve büyük ırmaklarla ortaya çıktığı ve onların biraraya

⁶⁰ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.361.

⁶¹ Nahçıvan.

⁶² *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s.363.

gelmeleri ile vücuda geldiğidir. Don'dan İtil'e kadarki Tatar topraklarının tamamı Kanglı olarak anılan Kumanlarındı. Ancak bunların tamamı Tatarlar tarafından yok edilmiştir. Bu ülkenin tamamı bir zamanlar Albania olarak anılırdı. Buradaki köpekler öyle büyüktürler ki aslanı öldürür ve boğayı ezip geçer. İnsanlar onların üzerlerine çıkıp at gibi sürerler ve toprağı pulluklarlar.

İtil'in ötesinde Tatarların üçüncü egemenlik alanı bulunur. Buranın yerli halkı olan Kuman Kanglılar daha önce de ifade edildiği üzere Tatarlar tarafından yok edilmişlerdir. Bu idarî alan, söz konusu ırmaktan doğuya doğru dört aylık yolculuk boyunca uzanır, güney kısmı da imparatorun idare alanındaki topraklara kadar devam eder. Bununla birlikte kuzey hudutları ancak on iki gün sürer. Kumanların topraklarının geniş olduğunu söylemeye hacet yoktur. Nitekim Tuna'dan imparatorun yerleşmiş olduğu bu topraklara varıncaya değin uzanan ülkede Macaristan Krallığı'na kaçanlar hariç tamamı Tatarlar tarafından katledilen Kumanlar yaşardı. Bu devlet, en kuzeyde Büyük Bulgarya'yı elinde tutar. Constantinopolis, Macaristan ve Slavya arasındaki Bulgarlar buraya oradan gelmişlerdir. Avrupa'da olan Küçük Bulgarya olup Asya'daki Büyük Bulgarya'da yaşayan Bulgarlarla aynı dile sahiptirler. Büyük Bulgarya'daki Bulgarlar en kötü Sarasinlerdir. Ve şu çok şaşırtıcıdır ki bu topraklar, Kafkasya kapısı veya demir kapıya kadar bozkır üzerinden devam eden otuz günden fazla süren bir yolculuk boyunca devam eder. En üstte de kuzey vardır. Bu kadar uzak diyarlara kadar Muhammedî inancın ulaşabilmesi hayret ötesi bir şeydir. Daha önce bahsedilen İtil, Bulgarya'dan gelir. Buradan sonra doğuda Büyük Macaristan olarak anılan Başkırt⁶³ toprakları yer alır ki (adları) şimdi Hungari olarak ifade edilen, sonra Hungri'ye dönüşen Huniler buradan çıkmışlardır. Onlar Bulgarlarla ve kuzeydeki diğer halklarla birleşip İsidor'un andığı şekilde İskender surunu yok ettiler. Onlar Mısır'a kadar olan toprakları kendilerine vergi ödemeye mecbur bıraktılar ve Fransa'ya kadar olan yerleri tarumar ettiler. Onlar, şimdiki Tatarlardan çok daha büyük bir güce maliktiler. Onların büyük bir kısmı şimdi Macaristan⁶⁴ olarak anılan topraklar ile ötesinde Bohemya ve Avusturya'ya yerleştiler ki Latinler arasında tamamı Macar Krallığı'dır. Başkırt topraklarının yakınında Valaçlar bulunur. Onlar Büyük Valaçya'dan Constantinopolis, Bulgarya ve Küçük Macaristan arasındaki Esen topraklarına gelmişlerdir. Bu halk söz konusu adla anılırlar, ancak Tatarlar onlara Vlaç manasına gelecek şekilde Ilac derler. Çünkü Tatarlar b harfini bilmezler. Tatarların bozkırlarının güneyindeki kesimlerde Hazar Denizi yer alır ve bunu takiben de Kafkas Dağları doğuya doğru uzanır.

Bu egemenlik alanı İtil'den Karakitay⁶⁵ olarak anılan Siyah Çin'e kadar yayılır. Kara siyah edemektir ve Siyah Çin, bir diğer Çin'den farklıdır. Burası, Siyah Çin'den başlayarak doğuya doğru çok sayıda bölgeyi içerecek uzaklıkta doğuya doğru uzanır gider ki buradan daha sonra bahsedilecektir. Bu ülke ve çevresi ile birlikte Tatar İmparatorunun hususi bölgesidir. Hanesi ile birlikte her zaman burada gezer durur. Yazları soğuk bölgelere, kışları da sıcak bölgelere gider gelir. Siyah Çin, hakkında pek çok söylentinin, çok sayıda sahte beyanın ve yazının uçtuğu Papaz Johannes veya Kral Johannes'in topraklarıydı.

Burada Tatarların kökenlerini tanımlamak ihtiyacı hasıl oluyor, sadece çok açık şekilde meydana gelen birbirinden farklı büyük bölgeleri açısından değil, aynı zamanda onların artık çok meşhur olan ve dünyayı ayaklarının altına alan ırklarından ötürü de. Şu belirtilmelidir ki Antakya'da savaş olduğu sırada o topraklarda Küçlük Han⁶⁶ egemenlik sürüyordu. Antakya Tarihi'nde okunduğu kadarıyla Türkler Franklara karşı Antakya'nın ele geçirildiği sırada kuzey bölgelerde egemenlik kurmuş olan ve Karakitay'da bulunan Küçlük Han'dan yardım talep etmişlerdi. Küçlük onun adıydı, Han ise onun saygınlığını gösteren unvanıydı ve ilahi/din adamı manasına geliyordu. Çünkü buradaki idareciler toplumu, gelecekleri hakkında tasavvurlarda bulunan veya felsefi meziyetlere yahut

⁶³ Metinde *Pascatyr*.

⁶⁴ Metinde *Hungaria*

⁶⁵ Metinde *Caracathaia*

⁶⁶ Metinde *Coir Cham*

astronomi ile bilimsel tecrübelerle yada sihir ilmine sahip din adamları/ilahi kimseler veya bilgili şahıslar üzerinden idare ediyorlardı ki aslında doğunun tamamının meyilli ve kendisini adadığı şeylerdi bunlar.

Bu nedenle de bizim imparatorları ve kralları andığımız şekilde Tatarlar da imparatorlarını *han* olarak anarlar. Küçlük'ün ölümü üzerine bu topraklarda Nesturi bir din adamı, her ne kadar kendilerini Roma Kilisesi'ne bağlı olduklarını söyleseler de Hıristiyanlığın en kötüsü olan Nesturi Hıristiyanlığı kabul etmiş bulunan Nayman halkı üzerinde güç ve idare yetkisi kazandı. Söz konusu Nesturiler, sadece Nayman topraklarında değil, aynı zamanda doğuya doğru uzanan çok sayıda bölgeye yayılmış durumdadırlar. İşte bu din adamı kendisini kral olarak ilan etti ve Rahip veya Kral Johannes olarak anılmaya başlandı. Johannes'in ayrıca, din adamı potansiyeline sahip Unc adında bir erkek kardeşi vardı. O, kardeşinden üç günlük uzaklıktaki bir yerde kendi çayılık alanına sahipti ve Karakorum⁶⁷ olarak söylenen bir yerleşim biriminin de efendisiydi. Bu kent şimdilerde imparatorluğun bir kenti olup imparatorluğun topraklarındaki en büyük şehirdir. Ancak kardeş Willem'in efendimiz krala yazdıklarına göre, Fransa'nın yakınlarındaki Aziz Dionysius kadar güzel değildir. Bu çayılık alanın ötesinde takriben on iki günlük uzaklıkta Moğol⁶⁸ çayırı bulunur. Onlar yoksul, ahmak ve aynı zamanda herhangi bir kanuna sahip bulunmayan sıradan bir halktı. Yanı başlarında da diğer bir yoksul halk olan Tatarlar yaşardı. Johannes'in ölümünün ardından sözü edilen Unc kendini kral olarak belirledi ve kendini han olarak andı. Bundan ötürü de ona Unc Han denilir. O, kendi hayvanlarını Moğolların sınırına doğru yöneltti.

Moğollar arasında Cengiz⁶⁹ adında bir demirci vardı. Unc Han'ın hayvanlarını çaldı ve (mallarını) yağmaladı. Unc Han'ın, ordusunu biraraya getirmesi üzerine Cengiz Tatarlara kaçtı ve onlara ve Moğollara dedi ki "Bir önderimiz olmadığı için komşularımız bizim hakkımızdan gelirler". Bunu, onların efendisi olması, ordusunu bir araya getirip Unc Han'a hücum etmesi ve onu yenmesi takip etti. Bunun neticesinde de söz konusu toprakların efendisi hâline geldi ve kendisini Cengiz Han olarak anmaya başladı. Unc Han'ın kızını alıp oğluna eş olarak verdi ki bu kızdaki hükümdarlığı egemenliği elinde tutan ve birbirleri ile mücadele halinde bulunan Tatar beyleri arasında bölüştüren Mönge⁷⁰ Han doğmuştur. Söz konusu Mönge Han, kardeş Willem'in gönderildiği kişidir. Cengiz Han (bundan sonra) Tatarları her yere savaşmaya gönderdi. Sürekli devam eden mücadelelerden ötürü neredeyse yok olup giden Tatarların şöhreti bundan ileri gelmektedir. Bu sebeple güç ve idare süren bu halkı Tatarlar olarak anıyorsak da aslında imparatorları ve beyleri Moğol milletindedir. Onlar asla Tatar olarak anılmak istemez, Moğol olarak (anılmak isterler). Çünkü onların ilk hükümdarları, yani Cengiz Han Moğol milletindedir. Şimdiye kadar idare eden şu üç hükümdardan başkası da olmamıştır. Cengiz Han, Güyük⁷¹ Han ve Mönge Han. Güyük Cengiz'in oğluydu ve Mönge de onun oğluydu.

Söz konusu Moğol ulusu en başından bu yana ahmak ve yoksul bir halktı. Bununla birlikte ilahi gücün takdiri ile tedricen tüm komşu halkları kendilerine tabi kıldılar ve dünyanın tamamını derinliğince kısa zaman içerisinde yıkıp geçtiler. Eğer anlaşabilmiş olsalardı öncelikli olarak Mısır ve Afrika'ya ilerleyip buraları tarumar ederlerdi. Böylelikle de Latinleri her cihetten çevrelemiş olurlardı. Zira şu anda Polonya'ya değin kuzeyin bir kısmına egemen durumdadırlar ve hatta Rusya onlara tâbi durumdadır. Doğudan Tuna'ya ve hatta Tuna'nın da ötesindeki toprakların tamamı, yani tam olarak Bulgaristan ve Vlah toprakları onlara vergi öderler. Bu şekilde Constantinopolis topraklarına kadar onların imparatorluğunun egemenliği altındadır. Aynı zamanda Türkiye Sultanı ve Ermenilerin kralı

⁶⁷ Metinde *Caracarum*

⁶⁸ Metinde *Moal*.

⁶⁹ Metinde *Cingis*.

⁷⁰ Metinde *Mangu*.

⁷¹ Metinde *Keu*.

ve Antakya prensi ile doğudaki hükümdarların tamamı, Hindistan'a değin onlara boyun eğmiştir. Çok azı müstesna ki bunlar da çok uzakta bulunan ve dağlık arazide yer alan güvenli yerler olup savaşmalarına imkân bulunmamaktadır. Bu şekilde, ilk bölge, içinde imparatorun yaşadığı Siyah Çin'dir ki bir zamanlar burada Rahip Johannes bulunurdu. Buradan sonra üç haftalık yolculukla gidilen kardeşinin arazisi, ardından da yaklaşık on iki günlük bir yolculuk mesafesindeki Moğol veya Tatar toprakları vardır. Ancak bu toprakların tamamı imparatorun gezip dolaşıp farklı farklı yerlerde yaşadığı yerlerdir. Bununla birlikte Moğolların buldukları ilk yer *Oznam Kerule* olarak anılır. Şimdiye değin Cengiz Han'ın ordası⁷² burada bulunur. Buna karşın Karakorum'un, onların ellerine geçen ilk yer olmasından ötürü söz konusu kenti başkent olarak düşünürler ve buranın yakınlarında hanlarını, yani imparatorlarını seçerler. Moğol ve Tatarların ardından doğuya doğru gidildiğinde Tangut olarak adlandırılan güçlü insanlar vardır. Cengiz Han onları savaş yoluyla ele geçirmiş, ancak sonrasında barış yapılmış ve bu şekilde tâbi kılınmışlardır. Söz konusu insanlar çok güçlü boğalara sahiplerdir. Bunların atları gibi yeleleri vardır. Bunların inekleri kendilerinin sağılmasına izin vermez, eğer şarkı söylenmezse. Ve eğer boğaları kırmızı kıyafet giymiş birisini görürse, onu öldürmek arzusuyla saldırıya geçer.

Onlardan sonra doğuda Tibet olarak adlandırılan insanlar yaşar. Onlar bir vazife olarak ebeveynlerini yerler ve onları ne bir mezara ne de gömülecek bir yere koyarlar. Bu hususu Plinius ve Solinus ile diğer felsefeciler kaleme almışlardır. Willem birader de kendi kitabında (bu hususta) şahitliğini bildirmiştir ve 1246'da Papa Hazretleri tarafından Tatarların imparatoruna bir elçi olarak gönderilen Plano Carpinili Johannes birader de aynı şekilde Tatarlar hakkında telif ettiği kitabında (şahitliğini bildirmiştir). Bununla birlikte bu uygulama tüm uluslarca tiksindirici bulunduğu için söz konusu ritüeli değiştirmişlerdi. Bunun yerine artık kafatasından bir kap yapmakta ve kendi ebeveynlerinin anıları adına bununla (içecek) içmektedirler. Bunlardan sonra doğuya doğru gidildiğinde *Solangi* adıyla anılan, küçük ve İspanyolları andırır derecede esmer insanlar vardır. Bunların elçileri herhangi birinin huzuruna gittiğinde elinde fildişinden bir tablet tutar ki burada yazan veya onlara anlatmak istedikleri her şeyi buna (işleyerek) yazarlar. Onların ötesinde hayvanları kimseye ait olmadığı gibi korunmasız durumda olan bir halk vardır. Bununla birlikte yerlilerden herhangi biri hayvanlardan birini almak isterse bir tepenin üzerinde durur ve istediği gibi bağırır ve (hayvanlar da) onun sesine gelir ve dilediğince alır. Eğer bir yabancı gelecek olursa kokusundan ötürü hepsi sıvışır ve ormanlıklarına girerler. Bundan ötürü dışarıdan birileri geldiğinde onları evin içine kitlerler ve yaşamaları için gerekli her şeyi ona sağlarlar. Ta ki kim için geldiklerini cevaplandırıncaya kadar, aksi durumda ülkede dolaşmalarına izin vermezler.

Bu ülkenin ötesinde ise, Hindistan'ın dağlar ve körfezle bölünen kuzeyinden doğunun en uzak noktalarına kadar uzanacak şekilde, bilginler arasında Seres adıyla anılan büyük Cathay ülkesi bulunur. Bu ülkede büyük miktarda göz alıcı güzellikte ipekliler imal edilir ve buradan diğer ülkelere sevk edilir. Ülkenin insanları çoğunlukla burunlarından nefes alırlar ve sanatların tümünde büyük bir yeteneğe sahiptirler. Aynı zamanda bilgi sahibi olmadıkları idrar yolları hastalıkları haricinde diğer her şeyde tıbbı hakimlerdir. Nabız ve belirtiler hususunda teşhisleri yerindedir. Bitkilerin yararları ve diğer iyileştiriciler konularında çok iyi bilgi sahibidirler. Tatarlar arasında onlardan çok kimse vardır. Ve Cathaylıların gündelik paraları bambudan yapılmış papirüstür ki bunun liflerini birbirine yapıştırırlar. Yakınımızda bulunan Rusların para yerine sincap kürkünün bir yüzünü kullanmalarına bakıldığında buna şaşırılmamalı. Cathay, imparatorun yaşadığı yerden yirmi sekiz günden fazla bir uzaklıkta değildir. Bu ülkede engin kayalıklar vardır ki burada yaşayanlar da insan şeklinin tüm vasıflarına sahiptir. Sadece dizlerini bükemez ve dans eder gibi yürürler. Bir dirsekten daha uzun değildir ve vücutlarının tamamı kılla kaplıdır, ayrıca konuşmazlar. Avcılar onların ellerini ve ayaklarını bağlar,

⁷² Metinde *curia*.

boğazlarından damar yolunu açar ve üç dört kase kanı akıtırlar. Ardından da ellerini ve ayaklarını serbest bırakıp ayrılmalarına izin verirler. Bu kan en az erguvan renkli kumaşlar kadar değerlidir.

Şunu belirtmeliyiz ki Kara Cathay ülkesi doğuda puta taparların ülkesine kadar uzanır. Ancak aralarında Müslümanlar, Tatarlar ve doğuda kendi patriklerine sahip olan Nasturiler de bulunur. (...) Nasturiler Tatar asilzadelerinin evlatlarına incili, inancı ve bildikleri diğer şeyleri öğretirler. Bununla birlikte bilgilerinin kıt oluşu ve aynı zamanda adetlerinin de zayıflığından ötürü Tatarlar bunları farklı yerlere dağıtmışlardır. (...) Bu türden şeyler putatapanlar arasında yaygındır. Ancak sadece topraklarında İmparatorun yaşadığı Uygurlar⁷³ diğerlerinden farklıdır. Nitekim diğerleri tek bir Tanrı'ya tapınmaz, pek çok tanrıya ve şekil verilmiş şeylere tapınır. Ancak onlar, Hıristiyanların ve Müslümanların sınırlarında olmalarından ötürü tek tanrıya inanırlar. Onlar çok iyi katiptirler ve Tatarlar onların alfabelerini almışlardır, ayrıca Tatarların önemli yazıcılarıdır. Onlar yukarıdan aşağıya doğru yazarlar, ancak satırlar soldan sağa doğru yükselir ve o şekilde okunur. Tibetliler ise bizimki gibi yazarlar ve harfleri de bizimkine benzer. Tangutlar da sağdan sola doğru yazarlar Araplar gibi, ancak satırlar aşağı doğru iner. Cathay'ın doğusundakiler resim sanatçısının resim yaparken kullandıkları tığ ile⁷⁴ yazarlar. Çok sayıda harfi biraraya getirerek tek bir şekil halinde yazarlar ve bu şekilde çok sayıda harf de tek bir şekle bürünür. Bu gerçek ve doğal şekiller harflerle bir araya getirildiklerinde bir manaya da sahip olur⁷⁵.

(...) Böylelikle, (astronomi yoluyla) Tatarlar ve Müslümanlar başarıya ulaşırlar. Tatarların, astronomide diğerlerinden çok önde olduğu sabittir. Her ne kadar diğer topluluklar astronomide bilgi sahibi iseler de devleti idare eden yöneticiler onlar haricinde idare sürmez. Bizdeki piskopos düzeyindeki kimseler Tatarlar arasında astronomdur. 1253'te Tatarların İmparatoru olan Mönge Han⁷⁶, Fransa Kralı Louis Fransisken tarikatından kardeş Willem'i gönderdiğinde, huzurunda toplanmış olan Hıristiyanlara, kardeş de burada bulunuyorken şöyle demişti:

“Kendi din adamlarımız sayesinde Tanrı'nın kanununa sahibiz ve her şeyi onların dedikleri şekilde yapıyoruz. Siz Hıristiyanlar da peygamberler aracılığıyla kanuna sahipsiniz, ancak onların dedikleri şekilde davranmıyorsunuz”.

İşte bunu söyledi, çünkü doğuda, İsa'nın kanununu iyi bir şekilde takip edip de yaşamayan Nasturiler ile diğer başkaları gibi kötü Hıristiyanlar bulunuyor. Bu kardeş (=Willem) efendimiz krala, gökyüzü hakkında birazcık bilgi sahibi olsa onlar arasında daha iyi karşılanacağını, ancak astronominin sınırlarını bilmediği için aşağı görüldüğü yazdı. İşte bundan ötürü Tatarlar astronominin her bir konusunda, gelecek vizyonunda ve bilimsel çalışmalarda ilerleme kaydetmişlerdir. Her ne kadar halklar arasında küçük ve zayıf insanlar olsalar da, kendilerini ayakta tutacak kadar bile iyiyip içmeseler de, ayakta durmada hiçbir şekilde güçlü olmasalar da, daha önce de ifade edildiği gibi zırhsız ve kaçakları önlerinde sürükleyebilecek korkuyu yaymada oklarından başka bir şeyleri yokken, savaşta asla saf saf dizilmiş birlikler halinde yakın temasta mücadele etmezken Hıristiyan topraklarının iki köşesi, Mısır ve Afrika'ya erişememeleri bir tarafa bir başından öbür başına kuzeyden doğuya ve doğudan da güneye dünyanın soluşunu kesmeleri bunun açık bir delilidir. Eğer Tanrı onlara engel olmasaydı ve aralarında tekrar eden uyumsuzluk tohumlarına izin vermeseydi tüm dünyayı ele geçirebilirlerdi. Dünyayı ayaklarının altına almaları, bilimsel çalışmalarda gösterdikleri büyük ilerlemeye bağlıdır. Bahsedilen kardeşin (=Willem) Tatarların gelenekleri ile ilgili olarak efendimiz krala gönderdiği kitapta bahsettiği üzere 14.000 Tatar, piyadesiz 200.000 atlı askere sahip olan Türkiye Sultanı'nı yenilgiye uğratmıştır. Bu, askeri bir güçle başarılmamıştır. Aşikardır ki bu, her

⁷³ Metinde *Ingeres*.

⁷⁴ *Scribunt cum punctorio* ifadesindeki *punctorio* sivri uçlu bir aleti ifade etmektedir. Kelimenin manası ve kullanımı için bk. L. Webber Jones, “Pricking Manuscripts: The Unstruments and Their Significance”, *Speculum*, Vol. 21/ 4, 1946, s.390/ 3.dn.

⁷⁵ *The Opus Maius of Roger Bacon*, s. 365-374.

⁷⁶ Metinde *Mangu Cham*.

konuda hükümdarları ve komutanları tarafından icra edilen bilimsel çalışmalar ve astronomi yetenekleri yoluyla gerçekleştirilmiştir. Müslümanlar da astronomiyi çokça kullanırlar ve aralarından akıllı kimseler bu çalışmaları öğrenirler. Tatarlar ve Müslümanların, Hıristiyanların topraklarında kalmak üzere astronomi çalışmalarında bulunup huzursuzluk yaratacak ve prensler arasına nifak sokacak insanları göndermelerinden korkulmalıdır. Çünkü Hıristiyanların düşmanları onlar arasına savaş ve nifak sokmak için büyük gayret içindedirler

Nitekim bu şekilde çok şeyler olup bitmiştir, her ne kadar çoğu ahmak kimse gerçekleşen şeyleri düşünmez. Muhtemelen, Fransa Krallığı'ndan çocukların bir keresinde hain sayısız kalabalık halinde kimi hain kimselerin arkasına takılıp ilerlediklerini, ne babalarının ne analarının ne de dostlarının buna engel olduklarını ve gemilerin içerisine yerleştirilip Müslümanlara satıldıklarını şüphesiz ki işitmiş veya görmüşsünüzdür ki bunun üzerinden altmış dört yıl bile geçmemiştir. Aynı şekilde bizim zamanımızda usta bir çoban⁷⁷ tüm Almanya ve Fransa'da sıkıntıya neden oldu ve arkasına taktığı kalabalıkla gezip durdu. Kraliçe Blanch'a denizin ötesindeki oğluna gideceğini söyledi ve bunun gibi sözlerle bu bilge kadını kandırmayı başardı. Bilge kimseler gerçekte onların Tatarların ve Müslümanların elçileri olmasından ve halkın aklını bu türden şeylerle çelmelerinden şüphe etmemelidir. Bizzat ben kendi gözlerimle ellerinde kutsal şeyleri taşıdıklarını ve kutsal emanetleri gezdirdiklerini, çıplak ayakları ile yürüdüklerini ve etraflarının çok sayıda zırhlı insanların bulduklarını, herkesin ellerindeki şeyleri (uzaktan) görebilecekleri şekilde ovaya yayıldıklarını gördüm. Tatarlar ve Müslümanlarla ilgili olan her ne varsa hiç şüphesiz İsakarşıtı ve onun arkadaşlarının yaptıklarıdır⁷⁸.

Tatarlar gibi kimileri de egemenlik sürmek üzere yanıp tutuşmaktadır. Nitekim onların imparatoru, içerisinde kendisinden vergi talep de ettiği efendimiz Fransa Kralı Louis'e gönderdiği mektubundan bilindiği üzere gökyüzünde tek bir Tanrı'nın olduğu gibi yer yüzünde de tek bir hâkimin olması gerektiğini, o kişinin de kendisi olması gerektiğini söylemiştir. Bu, kardeş Willem'in, Fransa Kralı için kaleme aldığı *Tatarların Gelenekleri* üzerine kaleme aldığı kitabında da geçer. Gayretleri ile doğudaki ülkeleri nasıl ele geçirdikleri çok açıktır. Hiçbir tatlı şeye ilgi duyulmaz, aksine o taraflarda daha çok insandışı (şeylere ilgi duyulur). Daha önce bahsedilen kitapta, kardeş Johannes'in *Tatarların Yaşamı* (adlı eserinde) ile filozof Ethicus'un *Cosmographiası*'nda izah edildiği üzere içmek için at sütü tüketilir ve yemek için de kirli ve iğrenç şeyleri yeme alışkanlıkları vardır. Nitekim, söz konusu filozof ve bu, *Tatarların Gelenekleri* üzerine kitabında bu pis ve iğrenç halkı -Matematik kısmında⁷⁹ bu halk ve dünyanın o kısımlarına değinildiği üzere- tanımlamışlardır⁸⁰.

Üçüncü sınıfta her şeye gücü yeten tek bir Tanrı'ya inan ve tapan Tatarlar yer alır. Bununla birlikte ateşi ve evlerinin eşiklerini kutsal saymaları hiç de azımsanacak gibi değildir. Nitekim her şeyi ateşin arasından geçirirler, ölümlerin eşyalarını ve misafirlerin getirdikleri hediyeleri ve elçiler ile diğer şeyleri arındırmak için ateşin arasından geçirirler. Her kim evin eşğine basarsa ölümle cezalandırılır. Bu iki husus ve elbette diğerleri çok barbarcadır⁸¹.

Putatapanlar da aynı şekilde farklı tarikatlara ayrılmışlardır. Nitekim Tatarların, alfabelerini benimsedikleri Uygurlar⁸², Tatarların Gelenekleri hakkındaki kitaptan öğrenildiği kadarıyla diğer putatapanlarda görülmeyecek şekilde tek bir Tanrı'ya taparlar. Tatarlar arasında da aynı şekilde çok

⁷⁷ Metinde *magister pastor*

⁷⁸ *The Opus Maius of Roger Bacon*, I, s. 399-402.

⁷⁹ Roger Bacon, eserinin Matematik kısmı ile Coğrafya kısmını burada karıştırmıştır.

⁸⁰ *The Opus Maius of Roger Bacon*, II, s. 368-369.

⁸¹ *The Opus Maius of Roger Bacon*, II, s. 370.

⁸² Metinde *Ingur*.

sayıda farklılıklar vardır. Nitekim ana mezhepte uyum içerisinde olmalarına karşın kimileri Hıristiyanlığa, kimisi Müslümanlığa kimisi de putataparlığa geçmiştir⁸³.

Aynı şekilde Tatarlar da, daha önce bahsedilen kitapta Tanrı'nın kendi dinlerine muhabbet beslediğini söylerler⁸⁴.

Her ne kadar Tatarlar tek bir Tanrı'ya tapınsalar da putataparlığı da bir kenara koymazlar. Nitekim ateş her şeyi temizleyeceğine ve kötü şeylerin kefareti olduğuna inanılarak kutsal sayılır. Bu nedenle de evlatlarını, elçileri ve hediyeleri ateşin arasından geçirirler. Aynı şekilde evin eşliğini de kutsal görürler. Nitekim her kim evin eşğine basarsa ölümlü cezalandırılır. Birinci kralın beşinde⁸⁵ Azoti'de Dagon tapınağının eşğinin üzerine de basmazlar. (...) Moğolların bahsedilen hükümdarı Hıristiyanların inancının Tanrı tarafından bahşedildiğini ve en iyisi olduğunu itiraf etmiştir. Oğullarına incili ve azizlerinin yaşamını öğretmektedir. Onların gelenekleri üzerine olan kitapta bulunduğu kadarıyla hasta olduğunda kutsal suyu, haçı ve Hıristiyan din adamlarını kabul etmekte, son çare olarak ona sığınmaktadırlar. Deneyime dayalı olarak bu güvenilirdir. Nitekim söz konusu İmparatorun eşi hasta olduğunda, kardeş Willem ile Hıristiyan din adamlarını kutsal su ve haçla birlikte çağırması, onların düşüncelerine başvurmuştu⁸⁶.

---

⁸³ *The Opus Maius of Roger Bacon, II*, s. 383.

⁸⁴ *The Opus Maius of Roger Bacon, II*, s. 385.

⁸⁵ İncil, 1. Samuel 5'e atıf yapıyor.

⁸⁶ *The Opus Maius of Roger Bacon, II*, s. 388-389.

Bibliyografya

- BALARD, M.; “The Greeks of Crimea Under Genoese Rule in the XIVth and XVth Centuries”, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.49/ 1995, s.23-32.
- CHARPETIER, J., “William of Rubruck and Roger Bacon”, *Geografiska*, Vol.17, 1935, s. 255-267.
- DAVID, S.J., *Looking East and West: The Reception and Dissemination of the Topographia Hibernica and the Itinerarium ad Partes Orientales in England (1185-c. 1500)*, Unpublished PhD thesis, University of St. Andrews 2009.
- DUZER, C. Van, “A Northern Refuge of the Monstrous Races: Asia on Waldseemüller’s 1516 ‘Carta Marina’”, *Imago Mundi*, Vol. 62/ 2, 2010, s.221-231.
- FR. GÜLLELMUS DE RUBRUC, “Itinerarium Willelmi de Rubruc”, *Sinica Franciscana*, Vol. I (Itinera et Relationes Fratrum Minorum), Collegit, ad fidem codicum redegit et ad notavit P. Anastasius van den Wyngaert, Quaracchi–Firenze 1929, s.164-332.
- GAGNE, R., *Cosmography and the Idea of Hyperborea in Ancient Greece*, Cambridge University Press, Cambridge 2021.
- HODGEN, M.T., “Sebastian Muenster (1489–1552): A Sixteenth Century Ethnographer”, *Osiris*, Vol.11, 1954, s.504-529.
- JACKSON, P., *The Mongols and the West*, Pearson-Longman Press, Harlow 2005.
- MORGAN, D., *The Mongols*, Blackwell Publ., Oxford 2007.
- ÖZCAN, Altay Tayfun, “Chronica Maiora’da Moğollara Dair Kayıtlar”, *Tarih Okulu*, S.XVI, 2013, s.23-77.
- ÖZCAN, Altay Tayfun, “Giriş”, *Moğollar Avrupa’da*, Hazırlayan, Çeviren ve Notlandıran A.T. Özcan, Kronik kitap, İstanbul 2020, s.1-47.
- ÖZCAN, Altay Tayfun, “Giriş”, Plano Carpinili Johannes, *Tatarlar Olarak Andığımız Moğolların Tarihi*, Latince Aslından Çeviren ve Notlandıran A.T. Özcan, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2022, s.XXI-XLI.
- ÖZCAN, Altay Tayfun, *Moğol-Rus İlişkileri (1223-1341)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2022.
- RAMSTEDT, G.J., *Doğuya Seyahat (1898-1912)*, Çeviren ve Hazırlayan, S.M. Arçın, Kitabevi Yay., İstanbul 2021.
- RICHARD, J., “L’extreme Orient legendaire au Moyen Age: Roi David et Pretre Jean”, *Annales d’Ethiopie*, Vol.2/1957, s.225-244.
- TOMA, Splitli, “Salona ve Split Piskoposlarının Tarihi”, *Moğollar Avrupa’da*, Hazırlayan, Çeviren ve Notlandıran A.T. Özcan, Kronik kitap, İstanbul 2020, s.89-131.
- SWEENEY, J.R., “Thomas of Spalato and the Mongols: A Thirteenth Century Dalmatian View of Mongol Customs”, *Florilegium*, Vol. 4/ 1982, s.156-183.
- The Opus Maius of Roger Bacon*, ed. J. H. Bridges, Volume I, London 1897.
- The Opus Maius of Roger Bacon*, ed. J. H. Bridges, Volume II, London 1897.
- The Opus Majus of Roger Bacon*, A Translation by R.B. Burke, Oxford University Press, Oxford 1928.
- WEBBER JONES, L., “Pricking Manuscripts: The Unstruments and Their Significance”, *Speculum*, Vol. 21/ 4, 1946, s.389-403.
- RUYSBROECK, Willem van, *Mengü Han’ın Sarayına Yolculuk (1253-1255)*, Latineden Çeviren Peter Jackson, Notlandıranlar Peter Jackson ve David Morgan, İngilizceden Çeviren Zülal Kılıç, Selenge Yay., İstanbul 2022.